

πόνων. Ή κόλασις τῶν ἀμαρτωλῶν βεβαιώς θὰ είναι πνευματικής φύσεως καὶ εἶναι αὐτῇ ἡ στέρησις τῆς ἀγάπης καὶ θεας τὸν Θεού καὶ ὁ διαρκῆς καὶ δριμὺς ἐλεγχος τῆς συνειδήσεως διὰ τὰς ἀθλιότητας καὶ τὰ ἀμαρτήματα ἡμῖν. δι' ἡ ἑστερήθημεν τοῦ ὑψίστου καὶ μόνου ἄγαθοῦ, τοῦ Θεοῦ, μακράν τοῦ ὅποιος οὐδὲν καλὸν ὑπάρχει, εἰ μη πόνος καὶ ὀθλιότης: «ἀφόρητος καὶ ἡ γέννα καὶ ἡ κόλασις ἐκείνη,—λέγει ὁ Ἱ. Χρυσόστομος,— πλήν καν̄ μυρίας τις θῆ γενναῖς, οὐδὲν τοιούτον ἔρει, οἰον τῆς μακαρίας ἐκείνης δόξης ἐκπεσεῖν» (Ματθ. Ὄμιλ. κδ'). 2) Ή διδασκαλία τῆς Ἀγ. Γραφῆς είναι σαφῆς ὡς πρὸς τὴν αἰσιότητα τῆς τιμωρίας ἐν τῷ Ἀδῃ τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀμαρτωλῶν. Ή εὐπλαγχνίσις καὶ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ δὲν δύνανται διὰ τῆς βίας τὰ πράξιν τι ὑπέρ δυτῶν, τὰ ὅποια κατέστησαν ἔντα τεκρά καὶ ἀγίκανα πάσης μετανοίας καὶ βελτιώσεως. Ή παρά τὴν θέλησιν τῶν ἀναγκαστικῆς ἀποκατάστασις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ τῶν δαιμόνων ἐκμηδενίζει τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν προσωπικότητά των, ὃν ἀνέν δὲν ἔχει νόημα ὁ ἀγιασμός των καὶ ἡ παρά τῷ Θεῷ μακαριότης των. 3) Ως πρὸς τὸν τόπον τοῦ Ἀδοῦ καὶ ἐν τῷ σημειώθη τούτῳ ὁ Κύριος, οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἡ Πιράδος μεταχειρίζονται ἀναγκαῖος ἀνθρώπομορφικᾶς καὶ μεταφορικᾶς ἐκφράσεως, αἱ ὄποια δὲν πρέπει νά λαμβάνωνται κατὰ κυριολεξίαν, διότι είναι σύμφωνοι πρὸς τὰς σχετικάς παραστάσεις τῆς ἀρχαιότητος, ἥτις είχε τότε γεωκεντρικάς περὶ τὸν σύμπαντος κοσμοθεωρίας, τῆς γῆς νοούμενης ἐν τῷ μεσῷ, ἐνῷ ὁ οὐρανὸς ἐτίθεται ὑπεράνω αὐτῆς καὶ ὁ Ἀδης ὑποκάτω τῆς γῆς ἡ εἰς τὰ ὑποχόθνια. Ἐντεδύνεν ἔχομεν τὰς ἐκφράσεις «ἄπροχεσθαι εἰς τὴν ἄβυσσον, καταβαίνειν εἰς τὴν ἄβυσσον καὶ ἀναβαίνειν ἐξ αὐτῆς» (Λουκ. η' 31, Ρωμ. ι' 7, Ἀποκ. ια' 7, ιε' 8), διτὶ θὰ κάμψουν γόνυν εἰς τὸν Κύριον πάντα τὰ ὄντα «οὐρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταβονίων» (Φιλιπ. Β' 10) καὶ διτὶ «οὐδεὶς ἡδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ, οὐδὲ ἐπὶ τῆς γῆς, οὐδὲ ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοίξαι τὸ βιβλίον» (Ἀποκ. ε' 3). Παρερμηγεύων τὰς τοιαύτας μεταφορικάς καὶ συμβολικάς ἐκφράσεις τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὁ Bultmann Rudolf, ὡς γνωστόν, ἔπλασε τὴν περιφήμον θεωρίαν περὶ ἀπομυθοποίησεως (Entmythisierung) ἡ περὶ ἀποβολῆς τοῦ μυθικοῦ στοιχείου ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ δὴ ἐν τῇ κοσμολογίᾳ αὐτῆς, καθ' ἣν τὸ σύμπαν περιγράφεται ὡς τριώρφος οἰκοδομή, ἔχουσα τὴν γῆν ὡς κέντρον καὶ ὡς ἐνδιαίτημα τῶν ἀνθρώπων, τῶν οὐρανῶν ὑπεράνω αὐτῆς καὶ ὡς κατοικίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ τὸν Ἀδην ὑποκάτω αὐτῆς καὶ ὡς βασιλείων τῶν δαιμόνων καὶ τῶν φαύλων, ἀμφοτέρων δὲ καὶ τῶν ὑπερθεν τῆς γῆς καὶ τῶν κάτωθεν αὐτῆς δυνάμεων ἐπηρεαζουσῶν κατ' ἀντίθετον κατεύθυνσιν τὴν χώρην τῶν ἐπιγείων ὄντων (ἰδὲ ἀνάπτυξιν καὶ ἀνασκευὴν εἰς ἡμέτερον «Εἰσαγωγὴ τῆς Κ. Διαθήκης», σ. 56). Σήμερον οὐδεὶς ἐκλαμβάνει κατὰ γράμμα τὰς μεταφορικάς ταύτας τοπικάς παραστάσεις, διότι ἡ Ἀγία Γραφή, μὴ οὖσα καὶ βιβλίον φυσικῶν καὶ ἀστρονομικῶν γνώσεων, ἀλλὰ μόνον καθαρῶς θρησκευτικὸν βιβλίον, οὐδαμοῦ παρέχει τοπογραφίαν τινά περὶ τῶν ὑπερπέραν, ἀλλὰ χρήται τὰς σχετικάς παραστάσεις τῶν συγχρόνων. Ἐξ ἀλλοῦ τὸ ἐρώτημα ποῦ είναι ὁ Ἀδης καὶ ποῦ μεταβαίνουν αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεάτων είναι κατὰ βάσιν ἐσφαλμένον, διότι ἡ κατηγορία τοῦ τόπου χαρακτηρίζει μόνον τὰ ὄντα, ἡ δὲ μέλλουσα ζωὴ ὡς πνευματική κατάστασις ὄντων καὶ πνευματικῶν ὄντων δὲν δύναται νά προσδιορισθῇ καὶ τοπικῶς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Σ ἡ κ ο ν Ρ ω σ η, Σύστημα Δογματικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἑκκλησίας, Ἀθῆναι 1903. Χ ρ. Ἀν δρ ον τ σ ο ν, Δογματική τῆς Ὁρθοδόξου Ανατολικῆς Ἑκκλησίας, Ἀθῆναι 1907. Κ α μ μ ι ρ η, Ή εἰς Ἀδοῦ κάθοδος τοῦ Κυρίου, Ἀθῆναι 1939, ἔνθα τις εὑρίσκει καὶ τὴν σχετικὴν ζένην βιβλιογραφίαν. Ἐπίσης τὰ Λεξικά τῆς Κ. Διαθήκης τῶν W. Bauer, Kittel, Vigouroux, Hastings.

ΒΑΣ. Χ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

(Εἰκονογραφία). Ο Ἀδης, εἰς τὴν «Ἄδου Κάθοδον», παρίσταται εἰς τύπον γέροντος γυμνοῦ, ἔχοντος τὴν ὄψιν σκληράν, τὸ βλέμμα ἀνηλεῖς καὶ ἐκδικητικόν, τὰς τρίχας τῆς κόμης καὶ τοῦ γενείου ἡγριωμένας, δεδεμένους μὲ ἀλύσεις τὰς χειρας καὶ τοὺς πόδας. Κεῖται δὲ ἐντὸς σκοτεινοῦ σπλαισίου, καὶ καταπλακωμένος ἀπὸ τὰς ἔξαρθρωσίτας πύλας τοῦ βασιλείου του, ἐπὶ τῶν ὄποιων πατεῖ μὲ δριμῆν δ. Χριστός, δ. Νικητής τοῦ Θανάτου.

Εἰς μεταγενεστέρας εἰκόνας ζωγραφίζεται ὡς ὁ διάβολος, πρηνής καὶ δεσμούμενος, διτισθάγκονα, ὑπὸ Ἀγγέλου. Ἐπίσης ὁ Ἀδης ζωγραφίζεται εἰς τὴν παράστασιν τοῦ

Ο ΑΔΗΣ. Καὶ αἱ ψυχαὶ τῶν ἀμαρτωλῶν ἐν τῷ Κολύσει. Ψηφιδωτὸν τοῦ ἐν Τορτσέλλο τῆς Βενετίας ναοῦ. ΙΒ' αἰών.

Ιούδα μετανοοῦντος καὶ ἐπιστρέφοντος εἰς τοὺς Γραμματεῖς τὰ τριάκοντα ἀργύρια, εἰς τὴν κάτω καὶ δεξιὰ γωνίαν τῆς εἰκόνος. Παρίσταται δὲ ἐντὸς σκοτεινοῦ ὑπογείου σπλαισίου, τερατωδῶς παχύσαρκος, ἔτοιμος δπως καταπιῆ τὸν ἄνθρωπον αὐτοῦ ἐκ δένδρου κρεμάμενον προδότην Ίούδαν.

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

(Λαογραφία). Η ἔννοια «Ἀδης», γνωστὴ στὸν ἑλληνικὸν ἀπὸ τὴν ἀρχαίατη τα καὶ τὴν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, παρουσιάζεται στὴν ἑλληνικὴ λαογραφία μὲ δύο μορφές: α) τοῦ τόπου (= ὁ Κάτω κόσμος), καὶ β) τοῦ προσώπου (= ὁ κυρίαρχος Δαίμονας τοῦ Κάτω κόσμου). Συναντάμε καὶ τὶς δύο αὐτές μορφές στὶς λαϊκές δοξασίες καὶ στὰ κείμενα, δηπού ὁ ἄνθρωπος φοβάται τὸν «Ἀδην ἀλλὰ καὶ φιλορροφεῖ γιὰ τὴν ἀναπόθευκτην ὑπαρξίαν καὶ διατυπώνει γνῶμες, ποὺ εἰναι πραγματικά ἔνα κρῆμα ἀπὸ ἀρχαῖες ἑλληνικῆς δοξασίας, ἀπὸ διδασκαλίες τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ςπὸ τὴν εὐφάνταστην νεοελληνικὴ σκέψη.

Ο «Ἀδης» σὰν Κάτω καὶ σύμμοιχος. Τις δοξασίες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γιὰ τὸν κόσμο τοῦ «Ἀδην τὶς θρίσκουμε γαρακτηριστικά στὰ λαϊκὰ μοιρολόγια, δηπού ἀβίαστα καὶ φυσικά οἱ ποιήτριες - μοιρολόγιστρες κάνουν τὴν περιγραφὴ τοῦ στοὺς στίχους τῶν θρήνων τους:

Τὶς πίκονα τ' ἀπίστον τερό, τοῦ Χάρον τὸ ποτάμι,
κατὼ στὸν «Ἀδην ἀνάβοει, στὸν φλογισμένον τόπο,
ποτίζει δέντου ἀνήλιαστα, κατακαμμένους κήπους.

(Ἄγι Θέρου, Τὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, ΙΙ, 183)
Κάτου στὰ Τάρταρα τῆς γῆς, τὰ κουσταγωμένα,
μοιρολογούν οἱ λιγερες καὶ κλαῖν τὰ παληκάδια.

(Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ Τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἀριθμ. 207)

Κόδη μον σὲ πλειδώσανε κάτω στὴν Ἀλησμόνη, ποὺ στὸ ἔμπα δίγουν τὰ κλειδά, στὸ ἔβγα δὲν τὰ δίγουν, καὶ στὸ μπανοζανάγυραφα σφιχτά σὲ μανταλώνον· ποὺ κόδη μάνας δὲ μιλεῖ, μηδὲ στὴν κόρη ἡ μάρα, μηδὲ τὰ τέκνα στὸν γονοῖς, μηδὲ οἱ γονοὶ στὰ τέκνα, κι' ὁ βασιλές ἀκόμη κεῖ μὲ δλονς μας εἰν' ίσια. «Ἐκεῖν' τὰ σπίτια σκοτεινά, οἱ τοῖχοι φαγητασμένοι, ἐκεῖ μεγάλοι καὶ μικροί εἰν' ἀνακατεμένοι.

(Πολίτου, Ἐκλογαὶ, ἀριθμ. 206)

Γιὰ πές μου, τί τοῦ ζῆλεψες αὐτοῦ τοῦ Κάτου κόσμου: Εἴτε διολλά δὲν παιζουνε, παγγίδια δὲ βαρούνε, αὐτοῦ, συνδόλη δὲν κάθουνται, σωντρεῖς δὲν κονθειταζούν· είναι κι' οι νοὶ ξαρμάτωτοι κι' οι νιές ξεστολισμένες καὶ τῶν μανάδων τὰ παιδιά σὰ μῆλα φαδιαμένα.

(Πολίτου, Ἐκλογαὶ, ἀριθμ. 209)

‘Απὸ τοὺς στίχους αὐτοὺς φαίνονται ἀμέσως οἱ ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ γιὰ τὸν Κάτω κόσμο, (ἀσχέτως δὲ δινέρδης προορίζεται γιὰ τὴν Εκκλησία), οἱ «Ἀδης» εἰναι ὁ ὑποχρόνιος κώρος, ὑγρὸς καὶ ἀνήλιος καὶ παγερός. Πρὸ πάντων σκοτεινός. Οι νεκροὶ ἐκεῖ λησμονοῦν τοὺς ζωτανούς, ἀλλὰ καὶ δὲν κάποτε τοὺς θυμηθοῦν, εἰναι πιὰ ἀδύνατο νὰ γυρίσουν στὴ γῆ (στὸν «Ἀπάνου κόσμο»).

Λαχαταροῦν κάποτε, στὶς πρῶτες μέρες τοῦ θανάτου τους, νὰ ξαναγρίσουν γιὰ τὰ πανηγύρια καὶ τὶς χαρές τῆς ζωῆς, καὶ ρωτοῦν :